

ОСОБЛИВОСТІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИСТИЧНИХ ПРАКТИК У СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Стаття присвячена дослідженню специфіки розвитку туристичної галузі в Україні. Досліджується зв'язок трансформації туристичних практик з провідними соціокультурними змінами..

Ключові слова: туризм, туристичні практики, радінський туризм, пролетарський туризм, українське суспільство.

The article is devoted to research of specific of tourist sphere development in independent Ukraine as a post soviet union country. The article considers transformation ties of tourist's practices and socio cultural changes in society. The author underlines the relation of internal and external tourism and its specific features in the different periods of Ukrainian society development.

Key words: tourism, tourism practices, soviet tourism, proletarian tourism, Ukrainian society.

Одним з яскравих символів ХХ – ХХІ століть став туризм. Туризм, як явище суспільного життя, є похідною суспільного розвитку. Своєю появою він завдячує саме індустріальній стадії розвитку людства, якій був притаманний прискорений розвиток продуктивних сил, поглиблення поділу праці, розвиток урбанізаційних процесів. І якщо довгий час туризм був локальною соціальною практикою, яка здійснювалась невеликими соціальними спільнотами, то, починаючи з другої половини ХХ ст. туризм досяг глобальних масштабів і втягнув у процес виробництва глобальні людські ресурси, торкнувся багатьох сторін громадського життя, значно впливаючи на його соціальні аспекти. **Метою** статті є дослідження особливостей трансформацій туристичних практик у сучасному українському суспільстві.

Передусім зазначимо, що туризм як невід'ємний елемент соціальної системи впливає на буття окремого індивіда, соціальних груп, соціуму в цілому, що дозволяє позначити якісно нові характеристики феномена туризму і осмислити їх в рамках соціологічного аналізу.

На сьогоднішній день найбільш сформованою можна вважати систему наукових поглядів на туризм, що пов'язані з дослідженнями географії туризму, просторових аспектів розміщення туристських ресурсів та їх фізико-географічну оцінку, розробкою методології формування та розвитку територіальних рекреаційних систем, з'ясуванням їх функціональної структури, впливу географічних чинників на туристський потенціал та рівень його освоєння, вивченням географії туристських потоків тощо. Вагомий внесок у розвиток цих ідей зробили українські вчені М.П.Крачило, О.І.Шаблій, В.К.Федорченко, Б.П.Яценко, О.О.Любіцева, Ю.А.Заставний, В.І.Мацола та інші.

Соціологічний підхід включає численні статті і окремі наукові дослідження представників соціології туризму і подорожей: С.Коена, Д.Маккенела, Д.Херрісона, Д.Бурстіна, Д.Уррі, З.Роджека, У.Ханнерза, Дж.Фроу, Н.Граберна. Велике значення мають також соціологічні концепції Ч.Міллса, Х.Ортеги-і-Гассета, Г.Маркузе, З.Баумана, Е.Гідденса, що містять філософсько-соціологічний аналіз процесів, зв'язаних з феноменом подорожей і туризму. У роботах вищезгаданих

соціологів містяться різні інтерпретації впливу феномена туризму в соціокультурному просторі на регіональному, національному і глобальному рівнях.

В Україні інтерес до соціокультурного аналізу феномена туризму активізувався лише останнім часом. Серед основних проблем, які розкриваються українськими дослідниками, можна виділити роль туризму як важливого чинника взаємного зближення та культурної взаємодії народів (В.Г.Антоненко, В.В.Лях), засобу розвитку моральної та екологічної свідомості, осмислення буття людини (І.А.Зязюн, О.І.Левицька), впливу на політичну культуру політичних еліт різних держав сучасного світу (Ф.М.Рудіч). Вивчається паломницький туризм як важливий засіб духовного піднесення індивідів (П.Л.Яроцький), а також аналізуються соціологічні аспекти туризму (С.В.Горський, Ю.І.Яковенко). Проте ці дослідження більшою мірою стосуються окремих аспектів феномену туризму, не приділяючи достатньої уваги до комплексного дослідження його сутнісних характеристик та соціокультурних особливостей етапів розвитку.

Просторові практики туризму ініціюють розширення меж сприйняття, опосередкованого як транспортними переміщеннями, так і смисловою насиченістю туристського простору глобальної епохи.

Дихотомія феномена туризму полягає в тому, що, з одного боку, туризм припускає свободу пересування, свободу вибирати зі всього різноманіття соціокультурної реальності і залучатися до неї, а з іншого боку, феномен туризму формує особливе середовище туристського простору, що базується на принципах стереотипізації його елементів. Туризм має багато суспільних проявів. Туризм – це і соціальна практика, і сфера дозвілля, і форма споживання, і культурний феномен, і галузь економіки. Водночас, є беззаперечною системність його структури як специфічного цілого, складність взаємодії і високий ступінь взаємовпливу всіх складових граней.

Оскільки туризм є впливовим і масовим явищем, то особливий зв'язок існує між станом суспільного розвитку, актуальною державною політикою та ідеологією і розвитком туристичних практик. Туризм відповідає на потреби держави через конструювання туристичних об'єктів і маршрутів. Шляхом організації туристичних маршрутів, їх змістовним наповненням історичними, культурними пам'ятками та іншими туристичними об'єктами, формується образ місцевості, що стала об'єктом туристського інтересу.

У радянський час мережа туристичних організацій чітко регламентувала набір туристичних маршрутів, «легалізованих» для туризму. Зрозуміло, що радянська влада прагнула використати туризм як важіль ідеологічного впливу на населення з метою формування «соціалістичної свідомості». Варто відзначити, що у літературі радянського періоду туристська справа майже повністю ототожнюється з екскурсійною. Це певною мірою обумовлює основний вектор туристичної діяльності. Так, у 20-ті роки була створена мережа територіальних туристських закладів на чолі із Всеукраїнськими екскурсійною базою та комуною. Екскурсійні пункти відкривалися у селах при клубах. Екскурсійні бази – у місцях, багатих на історичні пам'ятки, з привабливими кліматичними умовами. Екскурсійні комуни – у губернських містах. В екскурскомунах діяли: виставковий кабінет, бібліотека, дослідницька лабораторія, гуртожиток для туристів. [3, 61]

На туристичній основі організовували просвітницькі поїздки по сільській місцевості. Саме в той час сформувалося таке поняття як «пролетарський туризм». Назва «пролетарський туризм» ґрунтувалась у душі фразеології того часу: ідеї туризму та суспільства – пролетарські, цілі туризму та культури, якій він повинен слугувати, – також пролетарські, керівництво – пролетарське. Сандомирська І.І. відзначає, що виключна роль відводилась пролетарському туризму в підвищенні обороноздатності та мілітаризації країни. Пролетарський туризм – інструмент пролетаріату у світовій революції не лише як засіб ідеологічного виховання вважались Всесоюзний похід комсомолу та молоді по місцях революційної, бойової та трудової слави і Всесоюзна туристська експедиція радянської молоді «Моя Батьківщина - СРСР» [3, 61]. Також набули свого розвитку рекреаційні, санаторно-курортні форми туризму. Проте потрібно відзначити, що це також є наслідком пануючої ідеології. Оскільки ідеальний образ радянської людини, «будівника комунізму», ґрунтувався на духовному та культурному розвитку особистості. І в туризмі радянські люди могли повною мірою реалізувати ці вимоги, ставлячи собі за мету самовдосконалюватися фізично і духовно.

З розвитком радянського суспільства туризм набув і інших форм. Проте він був нерозривно зв'язаний з профсоюзамі і тому, звичайно, зберіг ідеологічну спрямованість. Так, важливою формою ідейно-політичного виховання вважались Всесоюзний похід комсомолу та молоді по місцях революційної, бойової та трудової слави і Всесоюзна туристська експедиція радянської молоді «Моя Батьківщина - СРСР» [3, 61]. Також набули свого розвитку рекреаційні, санаторно-курортні форми туризму. Проте потрібно відзначити, що це також є наслідком пануючої ідеології. Оскільки ідеальний образ радянської людини, «будівника комунізму», ґрунтувався на духовному та культурному розвитку особистості. І в туризмі радянські люди могли повною мірою реалізувати ці вимоги, ставлячи собі за мету самовдосконалюватися фізично і духовно.

Після закінчення Великої Вітчизняної війни поступово відроджується і туристична галузь; особливо швидко цей процес відбувався з початком «хрущовської відлиги». Тоді здійснилося становлення виїзного туризму. Проте його найвагомішою характеристикою можна назвати надзвичайну складність його здійснення. Чисельні бюрократичні та адміністративні перешкоди зміщували акценти туристичної діяльності зі змісту подорожі на сам факт того, що вона відбулася.

Сучасні туристичні практики централізовано неорганізовані та ідеологічно ненавантажені. З одного боку, це досягнення демократичності нашого суспільства, з іншого – пояснюється і відносною занедбаністю з боку владних структур дозвілля нації та питань національної розбудови загалом. Офіційно становлення масового туризму в Україні через його комунікативність вважається важливим чинником формування громадянського суспільства, ствердження гуманітарних цінностей. Проте інтенсифікація інтересу до туризму відбулася у 2008 році, коли Україна здобула можливість приймати Євро-2012. В масмедійному дискурсі все частіше відображається розвиток туристичної галузі, розвиток необхідної для туризму інфраструктури. Це наштовхує на думку, що вітчизняна туристична інфраструктура більшою мірою зацікавлена в іноземному споживачі, туристові. Місцеві ж туристи можуть по слідам «гостей нашої країни» дізнатись про красоту і культурне багатство нашої країни. Нерідко ми самі починаємо цінувати ті наші особливості, які можуть бути цікаві іноземцям, і які готують, щоб вони були представлені міжнародній спільноті.

До речі, 2008 рік був названий роком туризму. Проте пересічним громадянам, професійно не задіяним у сфері туризму, це ніяк не запам'яталось, не звернуло на себе увагу. Серед заходів, що були заплановані, більшість була спрямована на вирішення питань економічної взаємодії між державою та суб'єктами туристичного підприємництва. Що, знову ж таки, підтверджує тезу про те, що туристична діяльність у сучасній Україні зазнає мінімального впливу на власне змістовне наповнення з боку держави і все більше формується в рамках економічного зв'язку попиту та пропозиції.

І це пояснює зміст сучасних туристичних практик у сучасному українському суспільстві. Сучасний туризм все менше ставить собі за мету фізичний та духовний розвиток особистості. В якості мотивів туристичної діяльності сьогодні переважає необхідність відпочинку як свята, як задоволення. З.Бауман, говорячи про сучасне суспільство, відмічав, що в сучасних життєвих реаліях ніякої зв'язної та послідовної життєвої стратегії знайти неможливо. Тому що дійсність диктує інші правила та умови, головне із яких, не відкладай задоволення, якщо можеш його отримати зараз. Основна складність сучасного суспільства полягає в тому, що ні один з його представників не здатен відповісти на питання, яким він буде завтра і чи зможе те, що ти хочеш сьогодні, принести тобі задоволення завтра. [1, 146]

Масовий туризм, як свідчить соціальна реальність, дуже швидко реагує на трансформації соціокультурних процесів, конвертуючи їх у формування споживчої реакції і переваг туристів. Тому змістовне наповнення сучасних туристичних практик – це здебільшого розваги.

Ще недавно для отримання найбільшого задоволення від туризму наші співвітчизники прагнули закордонних поїздок, оскільки на найбільш популярних серед українців курортах Турції та Єгипту за помірні ціни туристи дістають доступ до розвинутих готельно-розважальних комплексів, в яких все передбачено, щоб доставити задоволення туристу. Сьогодні ж, поряд з виїзним туризмом, все більшого розвитку набуває внутрішній туризм. Однією з популярних нині його форм є туризм вихідного дня. Кожне турагентство сьогодні, наряду із закордонними турами, вам може запропонувати перелік поїздок в межах області на одні вихідні. І це також підтверджує слова З.Баумана стосовно характеристик сучасного суспільства. Навіщо чекати щорічної відпустки для відпочинку та нових вражень, це можна зробити у наявний вільний час.

Таким чином, у якості **висновку** ми можемо відзначити, що туристичні практики як вид соціально-просторової організації середовища зазнають суттєвого впливу з боку актуального стану суспільства. Туризм, як масове явище, що здатне впливати на свідомість особистості, на її розвиток, в свою чергу є важливим об'єктом впливу з боку політичних чи економічних владних структур. Тому дослідження характеристик туризму і особливостей його розвитку як важливого суспільного явища, несуть в собі вагомий потенціал вирішення проблем розвитку суспільства в цілому.

Література: 1. Бауман З. От паломника к туристу/ З.Бауман // Социологический журнал.- 1995.- №4.- С.133-154. 2. Волошин Н. Международный туризм: правовые аспекты / Н.Волошин.- М.:Финансы и статистика, 2000.- 394 с. 3. Грачова Л., Попович С. Туризм в Україні на зламі тисячоліть / Л.Грачова, С.Попович // Матеріали ІІІ Междунар. научно-практ. конф. – Славяногорск. – 1999. – С. 61. 4. Сандомирская И.И. Новая жизнь на марше.

Сталинский туризм как «практика пути» / И.И.Сандомирская // Общественные науки и современность.- 1996.- №4.- С.163-172.